

From: EK-postbus <postbus@eerstekamer.nl>
Date: Monday, June 1, 2026, 4:16 PM
To: EK-postbus <postbus@eerstekamer.nl>
Subject: FW: Inbreng van het CIO, Wet strafbaarstelling conversiehandelingen

---

Attachments:

Wetsvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen, bericht van het CIO.pdf
2022-03-21 Consultatie wetsvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen.pdf
240223_Wetenschapstoets_Initiatiefwetsvoorstel_strafbaarstelling_conversiehandelingen.pdf

---

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@cioweb.nl>
Verzonden: maandag 1 juni 2026 13:09
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@eerstekamer.nl>
Onderwerp: Inbreng van het CIO, Wet strafbaarstelling conversiehandelingen
Urgentie: Hoog

U ontvangt niet vaak e-mail van 5.1.2.e@cioweb.nl. [Ontdek waarom dit belangrijk is](#)

Geachte 5.1.2.e

Graag verzoek ik u als griffier van de commissie J&V -en als plv griffier van de Eerste Kamer- om de bijgevoegde inbreng/3 documenten vanuit het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) te delen/ ter beschikking te stellen

/ bij de stukken te voegen voor de plenaire behandeling van het Initiatiefvoorstel-Paulusma, Becker, Westerveld, Dobbe en Kostic; de Wet strafbaarstelling conversiehandelingen.

Mocht er in mijn manier van aanbieden iets ontbreken of nadere toelichting/afstemming handig zijn, verneem ik graag van u.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e 5.1.2.e MSc, BA

Secretaris CIO | Interkerkelijk Contact In Overheidszaken

5.1.2.e@cioweb.nl | M: 5.1.2.e | <https://www.cioweb.nl/>

Geachte Senatoren,

Het wetsvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen roept vragen op over de juridische afbakening en praktische toepasbaarheid van de voorgestelde strafbaarstelling. Centraal staat hoe onderscheid wordt gemaakt tussen strafbare handelingen gericht op het veranderen of onderdrukken van seksuele gerichtheid of genderidentiteit en toegestane vormen van begeleiding of gesprek binnen een vrijwillige context. Het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) vindt het van belang om u nogmaals expliciet te attenderen op de bevindingen uit de wetenschapstoets en onze/de reactie van het CIO zoals verwoord bij de internetconsultatie op 24 maart 2022. Beide documenten plaatsen kritische kanttekeningen bij het wetsvoorstel

De wetenschapstoets is kritisch op de begripsmatige onderbouwing van de strafbaarstelling. Door het ontbreken van scherpe en eenduidige definities ontstaat onzekerheid over de precieze reikwijdte van de norm. De wetenschapstoets adviseert bijvoorbeeld om kernbegrippen in het wetsvoorstel nauwkeuriger te definiëren, in het bijzonder begrippen als *genderidentiteit*, *genderzelfbeschikking* en *conversiehandelingen*. Onvoldoende precisie in deze termen maakt het moeilijk om de reikwijdte van de strafbaarstelling juridisch scherp af te bakenen. Daarnaast wordt aanbevolen om de aard en omvang van het probleem beter te onderbouwen. Tot slot wordt benadrukt dat deze empirische en conceptuele onderbouwing noodzakelijk is om te kunnen vaststellen in hoeverre strafbaarstelling proportioneel en gerechtvaardigd is, mede gezien de variatie in handelingen die onder het begrip conversiepraktijken kan vallen.

De reden van inbreng bij de consultatie in 2022 vanuit het CIO betrof niet de zaak van de gedragsconversie zelf, maar vooral gereede twijfel of burgers niet aangetast worden in hun rechtszekerheid. Die twijfel betreft vooral het feit dat niet alleen handelingen gericht op het veranderen van iemands seksuele gerichtheid of genderidentiteit worden verboden, maar ook het “onderdrukken” van gerichtheid of identiteit. Ook uit de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel wordt niet duidelijk wat de toegevoegde betekenis is van het verbieden van onderdrukken. Het CIO vraagt aandacht voor de mogelijke gevolgen voor de praktijk van religieuze en pastorale zorg. Het heikele punt is hoe onderscheid wordt gemaakt tussen strafbare handelingen gericht op het veranderen of onderdrukken van seksuele gerichtheid of genderidentiteit en toegestane vormen van begeleiding of gesprek binnen een vrijwillige context.

Het Moderamen van het CIO

Consultatie wetsvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen

Inbreng van het Moderamen van het CIO

Het Interkerkelijk contact in overheidszaken (CIO) is een samenwerkingsverband van 29 christelijke en twee joodse kerkgenootschappen en behartigt hun gemeenschappelijke belangen bij de overheid. Daartoe behoren niet slechts het bewaken van het respect voor de vrijheid van godsdienst en erediens en het beginsel van de scheiding van kerk en staat, maar ook het kritisch volgen van relevante wetgeving. Naar het oordeel van het Moderamen (Dagelijks Bestuur) verdient ook het wetsvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen kritische aandacht. De zaak van de therapeutische homoconversie is door de bij het CIO aangesloten kerkgenootschappen nadrukkelijk gezien. De indieners van het wetsvoorstel memoreren terecht de betrokkenheid van o.m. het CIO bij de poging tot het opstellen van een gedragscode om een dergelijke conversie tegen te gaan. Het feit dat die poging niet is geslaagd, is volgens de initiatiefnemers van het wetsvoorstel een belangrijk signaal dat een verbod nodig is.

Het is jammer dat niet wordt vermeld waarom het CIO geen medewerking heeft willen geven aan het opstellen van een gedragscode. De reden is simpel: binnen de bij het CIO aangesloten kerkgenootschappen is geen sprake van homoconversietherapieën als onderdeel van de pastorale praktijk. Dat het inzetten van de strafwetgeving desondanks aangewezen zou zijn, verbaast het CIO in hoge mate. De initiatiefnemers van het voorstel stellen zelf dat het “een praktijk betreft die tamelijk beperkt is in omvang” (blz. 19 MvT). Wij laten het graag over aan de Raad van State en de organen van de wetgevende macht te beoordelen of deze beperkte praktijk voldoende is om een nieuw misdrijf in het leven te roepen. Het gebruiken van het strafrecht om ongewenst gedrag aan te pakken is in een democratische rechtsstaat toch een ultimum remedium waar niet licht naar behoort te worden gegrepen.

Dat het CIO gebruik maakt van deze consultatie betreft niet zozeer de zaak van de gedragsconversie zelf, maar eerst en vooral gereede twijfel of burgers niet aangetast worden in hun rechtszekerheid. Die twijfel betreft vooral het feit dat niet alleen handelingen gericht op het veranderen van iemands seksuele gerichtheid of genderidentiteit worden verboden, maar ook het

“onderdrukken” van gerichtheid of identiteit. Wat onder een praktijk van het veranderen ter zake moet worden verstaan, is weinig twijfelachtig, dit geldt echter niet voor de strafbaarstelling van ook het onderdrukken. Ook uit de memorie van toelichting bij het wetsvoorstel wordt niet duidelijk wat de toegevoegde betekenis is van het verbieden van onderdrukken. De initiatiefnemers plaatsen hun voorstel in het brede kader van SOGIECE-activiteiten, maar erkennen dat niet elke daaronder vallende praktijk strafwaardig behoeft te zijn. Het moet gaan om “conversiehandelingen”. Zo geformuleerd kan vermoed worden dat met het wetsvoorstel niet wordt beoogd bepaalde morele overtuigingen omtrent de al dan niet toelaatbaarheid van bijv. een homoseksuele praxis moreel af te keuren. In een ethisch pluriforme samenleving behoort immers ruimte te zijn voor verschillende morele perspectieven die tot uiting kunnen komen in therapeutische benaderingen en in pastorale praktijken. Dat de initiatiefnemers ook het onderdrukken afkeurenswaardig vinden blijkt wel uit de toonzetting in de toelichting, maar onhelder blijft wanneer dit nu wel of niet strafbaar is en als een misdrijf moet worden aangemerkt. En dat is om redenen van rechtszekerheid zeer ongewenst.

Wetenschapstoets van voorgenomen beleid

Wet strafbaarstelling conversiehandelingen (36178)

Wetenschappers (rechterkolom): [Prof. dr. John de Wit](#)¹, Universiteit Utrecht; [dr. Sjors Ligthart](#) (Tilburg University) [dr. Jilles Smids](#) (gastonderzoeker Erasmus MC, per 2-7 in dienst)

Rapporteurs Tweede Kamer: Mirjam Bikker (ChristenUnie) en Lisa Westerveld (GroenLinks-PvdA)

Kenniscoördinator Vaste commissie voor Justitie en Veiligheid (linkerkolom)

Beoordeelde documenten: [Initiatiefwetsvoorstel strafbaarstelling conversiehandelingen](#)

---

¹ 5.1.2.e is voorzitter van de begeleidingscommissie Plan- en procesevaluatie Actieplan Veiligheid LHBTI 2019- 2022

Parlement & Wetenschap

Wetenschapstoets van voorgenomen beleid

Legenda: Voldoende Verdient aandacht Verbeterpunt

Nr. Onderdeel	Oordeel	3.1 CW-informatie in het voorstel	Verbetersuggesties o.b.v. wetenschappelijke kennis
Vindbaarheid In hoeverre is de benodigde 3.1 CW-informatie te vinden in het voorstel?		- Omdat het om een initiatiefwetsvoorstel gaat, is er geen kader 'Beleidskeuzes uitgelegd' in de memorie van toelichting (MvT). - Verschillende onderdelen van de 3.1 CW-informatie zijn verspreid over de MvT van het wetsvoorstel te vinden. - De doelen komen vooral in de paragrafen 2, 3, 5 en 7. - Het beleidsinstrument in paragraaf 5 (inhoud van het voorstel). - De doeltreffendheid en alternatieve maatregelen op meerdere plekken in de MvT (zie hierna sub 4 en 5.). - In paragraaf 10 worden de financiële gevolgen voor het Rijk aangestipt.	n.v.t.
Doelen Welke beleidsdoelen worden nagestreefd met het voorstel?		- Verspreid over de MvT worden verschillende doelen genoemd: P. 8/9: Redengevend voor het voorgestelde verbod zijn de risico's op negatieve effecten van conversiehandelingen, in het bijzonder mentale en sociaaleconomische schade bij slachtoffers. - P.14: Het onderhavige wetsvoorstel beoogt een praktijk te verbieden die zeer schadelijk kan zijn voor kinderen. - Op p.15 worden seksuele zelfbeschikking en genderzelfbeschikking als te beschermen rechtsgoed/rechtsbelang genoemd. - P.16: Met deze wet willen de initiatiefnemers ook gehoor geven aan het veranderde maatschappelijke klimaat omtrent LHBTI-acceptatie. De acceptatie van LHBTI-persoon is in afgelopen decennia fors toegenomen. Conversiepraktijken staan haaks op die veranderde maatschappelijke opvattingen. Het strafrecht dient zich ook tot die nieuwe maatschappelijke opvattingen te verhouden (...) Ook met onderhavig wetsvoorstel [wordt] expliciet de strafwaardigheid van	- Het wetsvoorstel leunt voor het bepalen van de maatschappelijke opgave overwegend op onderzoek van Bureau Beke en Ateno². Dit onderzoek draagt echter beperkt bij aan inzicht in de aard en omvang van het probleem: - Het onderzoek is voor een groot deel geënt op cijfers uit het buitenland, zoals de VS, die niet direct vertaald kunnen worden naar Nederland. Religieuze beleving en lidmaatschap van een geloofsgemeenschap zijn hier anders; opvattingen over seksuele gerichtheid en genderidentiteit positiever. - Het onderzoek bevat slechts veertien interviews met ervaringsdeskundigen: personen die ervaring hebben met conversiehandelingen t.a.v. <i>seksuele gerichtheid</i>. Interviews over conversiehandelingen t.a.v. <i>genderidentiteit</i> zijn niet gehouden, terwijl dit wel onderdeel is van de voorgestelde strafbaarstelling. - Het is onduidelijk wat in het wetsvoorstel precies verstaan wordt onder 'genderidentiteit', omdat de gegeven definitie zeer breed is: "Genderidentiteit gaat over iemands persoonlijke beleving van zijn/haar/hen gender". Dan blijft onduidelijk wat het wetsvoorstel verstaat onder "gender". Tegelijkertijd hangt de reikwijdte van de strafbaarstelling hier sterk van af. In

² 'Voor de verandering', mei 2021

		strafwaardige conversiehandelingen tot uitdrukking gebracht. P.21: initiatiefnemers willen met een verbod voorkomen dat een praktijk ontstaat of zich verder ontwikkelt waarin conversiehandelingen actief aangeboden en gepropageerd worden. P.29/30: de generaal-preventieve werking van een strafbepaling wordt genoemd als belangrijk doel. Doelen zijn niet SMART geformuleerd.	het dagelijks taalgebruik wordt gender op verschillende wijzen uitgelegd. - De MvT stelt dat seksuele gerichtheid en genderidentiteit onveranderbare persoonskenmerken zijn. Genderidentiteit is echter, zeker bij minderjarigen, niet in algemene zin onveranderlijk. Bij de meerderheid van pre-puberele kinderen met genderdysforie verminderen of verdwijnen de genderdysforie gevoelens.³ Ook voor adolescenten en jongvolwassenen is een stabiele zelflabeling van genderidentiteit niet altijd een gegeven.⁴ - Het is onduidelijk wat het wetsvoorstel bedoelt met 'genderzelfbeschikking' als te beschermen rechtsgoed (het te beschermen belang). Dit is geen bekende term in het strafrecht. Duidelijkheid hierover is van belang, omdat het te beschermen rechtsgoed deels bepalend is voor de uiteindelijke reikwijdte van de strafbaarstelling. - Aanbeveling 1: definieer genderidentiteit en genderzelfbeschikking. - Het is onduidelijk hoe de verschillende 'conversiehandelingen' in verband gebracht worden met de vooronderstelde schade. Daardoor is onduidelijk in hoeverre elk van dit type handelingen strafbaarstelling rechtvaardigt (het schadebeginsel staat in algemene zin immers centraal in de criteria voor strafbaarstelling). Bovendien wordt niet ingegaan op de potentieel schadelijke impact van het opgroeien, leven en jezelf ontwikkelen in een omgeving die kritisch of afwijzend is t.a.v. iemands seksuele gerichtheid/genderidentiteit. Conversiehandelingen kunnen daar, afhankelijk van het type handeling, een additioneel effect op hebben. De verhouding tussen deze oorzaken van schade komt niet duidelijk terug in het wetsvoorstel: welke schade veroorzaakt de strafbaar te stellen handeling precies? De onduidelijkheid over de schadelijkheid van verschillende typen conversiehandelingen heeft ook impact op de mogelijke rechtvaardiging van de inperking van grondrechten, zoals vrijheid van meningsuiting en godsdienstvrijheid. Daarvoor is een belangenafweging namelijk veelal bepalend, wat duidelijkheid vereist over de ernst en omvang van de vooronderstelde schade c.q. over het belang van het tegengaan van die schade. - Aanbeveling 2: onderbouw (1) aard en omvang van het probleem, en (2) aard en intensiteit van verschillende soorten psychische/lichamelijke schade vis-à-vis verschillende typen conversiehandelingen.

³ Ristori, J., & Steensma, T. D. (2016). Gender dysphoria in childhood. *International Review of Psychiatry*, 28(1), 13–20. <https://doi.org/10.3109/09540261.2015.1115754> (p15).

⁴ Ocasio, M. A., Fernandez, M. I., Ward, D. H. S., Lightfoot, M., Swendeman, D., & Harper, G. W. (2024). Fluidity in Reporting Gender Identity Labels in a Sample of Transgender and Gender Diverse Adolescents and Young Adults, Los Angeles, California, and New Orleans, Louisiana, 2017-2019. *Public Health Reports*, 00333549231223922. <https://doi.org/10.1177/00333549231223922>

			Doe dat afzonderlijk voor seksuele oriëntatie en voor genderidentiteit.
Ingezette beleidsinstrumenten Welke beleidsinstrumenten worden ingezet om de beleidsdoelen te realiseren?		- Het beleidsinstrument is een nieuw artikel in het Wetboek van Strafrecht, artikel 285ba, houdende verboden om handelingen uit te voeren die gericht zijn op het veranderen of onderdrukken van de seksuele gerichtheid en genderidentiteit van een ander die de leeftijd van achttien jaren nog niet heeft bereikt, dan wel van een meerderjarige persoon door misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht (lid 1 en lid 2). Ook het openlijk aanbieden van genoemde handelingen en het rechtstreeks aanbieden aan minderjarigen worden strafbaar gesteld (lid 3). Het artikel kent een strafverwaringsgrond voor personen die van conversiehandelingen een gewoonte maken (lid 4) en ook is de mogelijkheid opgenomen een beroepsverbod op te leggen (lid 5) (p. 17-22 MvT). - Het wetsvoorstel regelt ook dat slachtoffers van conversiehandelingen spreekrecht krijgen in de rechtbank (door het voorgestelde artikel 285ba Sr aan artikel 51e Sv toe te voegen) en dat de strafbepaling aan het Wetboek van Strafrecht BES wordt toegevoegd (p.22-23 MvT). - Initiatiefnemers melden dat preventieve maatregelen ook noodzakelijk zijn, maar dat dergelijke maatregelen niet onder het wetsvoorstel vallen (p.17 MvT).	- Het is onduidelijk welke ‘handelingen’ onder de strafbepaling zullen vallen en hoe schadelijk die handelingen zijn. De MvT noemt een breed spectrum aan handelingen, zoals pastorale gesprekken, gebedssessies, therapie, toedienen van elektroshocks en libidoremmende medicatie. In termen van intensiteit en te veroorzaken lichamelijke en mentale schade zijn deze handelingen niet gelijksoortig. - Aanbeveling 3: definieer conversiehandelingen (juridisch) duidelijker. - Aanbeveling 4: overweeg ‘strafbare conversiehandelingen’ duidelijk af te bakenen in de wettekst zelf, bijvoorbeeld door te expliciteren dat alleen die handelingen strafbaar zijn die leiden tot psychische en/of lichamelijke schade (vgl. bijv. de Franse strafbaarstelling).⁵
Doeltreffendheid Op welke wijze en in welke mate wordt verwacht dat het beleidsinstrumentarium met zo min mogelijk ongewenste neveneffecten gaat bijdragen aan de beoogde prestaties en effecten?		- De gemaakte afwegingen die tot de keuze voor een verbod hebben geleid worden uitgebreid besproken. Daarbij komen verschillende alternatieven aan bod, verspreid over de MvT: - P.10 MvT bespreekt andere (al bestaande) middelen dan juridische middelen om conversiehandelingen tegen te gaan. Deze worden onvoldoende geacht, onder andere wegens gebrek aan toezicht. - Paragraaf 4 MvT bespreekt de meerwaarde van het strafrecht ten opzichte van bestuursrechtelijke of civielrechtelijke regulering (p.17). - Paragraaf 6 MvT gaat over de meerwaarde van het voorgestelde verbod t.o.v. andere strafrechtelijke instrumenten zoals	- De auteurs zijn geen wetenschappelijke bronnen bekend die de effectiviteit van dit soort strafbaarstellingen onderbouwen. - Preventie wordt als belangrijk doel genoemd. Over de preventieve werking van het strafrecht bestaat echter discussie, daarop dient bij een nieuwe strafbaarstelling niet blind te worden vertrouwd.⁶ - Aanbeveling 5: onderbouw waarom strafbaarstelling effectief wordt geacht en in het licht van welk doel dat zo is. - Volgens de criteria voor strafbaarstelling dient de wetgever zich ervan te vergewissen of het strafbaar te stellen gedrag reeds onder het bereik van bestaande strafbaarstellingen valt (‘interne subsidiariteit’). Als dat zo is, is dat een sterk argument tegen de introductie van een afzonderlijke strafbaarstelling.⁷

⁵ [Article 225-4-13 - Code pénal - Légifrance \(legifrance.gouv.fr\)](https://www.legifrance.gouv.fr/Article/225-4-13-Code-penal)

⁶ Buisman wijst hierbij specifiek op strafbaarstelling van gedrag dat voortvloeit uit religieuze overtuigingen: S.S. Buisman, ‘Criteria voor strafbaarstelling’, *Boom Strafblad* 2020. Zie ook A. Ashworth & J. Horder, *Principles of Criminal Law*, Oxford: Oxford University Press 2013, p. 16.

⁷ O.a. S.S. Buisman, ‘Criteria voor strafbaarstelling’, *Boom Strafblad* 2022.

	mishandeling (300 sr), vrijheidsberoving (282 Sr), dwang (284 Sr), bedreiging (285 Sr) en deelname aan of steun verlenen aan discriminatoire activiteiten (143d SrBES en 137f Sr). Hier worden ook voorbeelden genoemd van situaties die nu niet door al bestaande strafrechtbepalingen worden bestreken, maar die wel onder de voorgestelde strafbepaling kunnen vallen. In de toelichting wordt besproken waarom niet is gekozen voor een totaalverbod op conversiehandelingen of voor een alternatieve leeftijdsgrens (p.19 MvT). Ook wordt aangestipt waarom het wetsvoorstel zich niet alleen richt op minderjarigen (p.20 MvT). Besproken wordt waarom niet is gekozen voor een klachtdelict (p. 21 MvT). - In de MvT worden de effectiviteit en de handhaafbaarheid van het verbod besproken: op p.16 MvT wordt gesteld dat de handhaafbaarheid en effectiviteit niet bij voorbaat eenvoudig te beoordelen zijn. Als redenen worden genoemd de moeilijke bewijsbaarheid van de verboden handelingen en van de intentie van de pleger. Initiatiefnemers zien hier praktische uitdagingen, maar niet in grotere mate dan bij reeds bestaande misdrijven. - Op p. 29/30 MvT staat dat de organisaties in de strafrechtketen niet hebben aangegeven dat het voorstel te weinig handvatten biedt voor handhaving. Initiatiefnemers erkennen wel dat voor de effectiviteit van een strafrechtelijke bepaling nodig is dat deze ook wordt toegepast. Ervaring in buitenland is dat dit niet veel gebeurt (strafwetgeving heeft nog niet tot veroordeling geleid). Dat is voor initiatiefnemers evenwel geen reden om af te zien van strafbaarstelling, omdat de bepaling ook zal leiden tot preventie en signaalwerking.	- Redengevend voor de voorgenomen strafbaarstelling is de mogelijke psychische schade als gevolg van conversiehandelingen. Het opzettelijk toebrengen van psychische schade is reeds strafbaar onder artikel 300 Sr (i.h.b. lid 4, benadeling van de gezondheid).⁸ Dit blijkt ook duidelijk uit recente rechtspraak, die veelal betrekking heeft op psychische mishandeling van kinderen.⁹ De bewijslast voor psychische mishandeling in de zin van art. 300 Sr is bovendien lager dan voor het voorgestelde art. 285ba lid 1 en 2 Sr: voorwaardelijk opzet volstaat, terwijl het wetsvoorstel de zwaardere opzetvorm 'oogmerk' eist. - Aanbeveling 6: onderbouw waarom art. 300 Sr niet voldoet, temeer omdat de mentale schade van conversiehandelingen reden is voor het wetsvoorstel. - Aanbeveling 7: verduidelijk de eis van oogmerk in wettekst. Bijvoorbeeld: "Hij die (...) handelingen verricht met het oogmerk de seksuele gerichtheid of genderidentiteit van (...) te veranderen, te onderdrukken of te doen onderdrukken". - De strafbaarstelling kan de professionele bewegingsruimte van (gender)psychologen beperken, wat onwenselijk is. In het wetsvoorstel wordt expliciet alleen voor medici een exceptie benoemd (p20). Maar ook het erkende professionele handelen van andere BIG-geregistreerde zorgverleners kan van invloed zijn op genderidentiteit en mogelijk uitgelegd worden als gericht op verandering of onderdrukking, bijvoorbeeld door het behandelen van trauma.¹⁰ Dit risico geldt voor alle psychologen en hulpverleners die met jongeren werken die zich als trans identificeren of problemen ervaren waarbij hun genderidentiteit een rol speelt; met name genderpsychologen. Zij hebben vanuit hun beroepsstandaard de plicht goede zorg te leveren, waarbij hoort het stellen van serieuze vragen over de beleving van genderidentiteit/seksuele gerichtheid. - De door Nederlandse genderpsychologen op individuele indicatie aan ouders geadviseerde benadering van 'watchful waiting'¹¹ bij jonge kinderen zou volgens het wetsvoorstel mogelijk strafbaar worden. Ouders wordt in dat geval geadviseerd bij

⁸Hof Den Haag 31 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1539; Hof Den Bosch 3 maart 2001, ECLI:NL:GHSHE:2001:AB0835. Zie ook *Kamerstukken II* 2019/20, 3944, Aanhangsel van de Handelingen, p. 3; S.L.T.J. Ligthart, L.E. van Oploo, E.E. Nauta & J. Bijlsma, 'Bescherming van de geest in het materiële strafrecht', *DD* 2023/14.

⁹Rb. Midden-Nederland 10 juni 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:2243; Rb. Midden-Nederland 7 juni 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:2150; Rb. Den Haag 3 juni 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:5334; Rb. Midden-Nederland 8 maart 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:867; Rb. Midden-Nederland 28 januari 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:263; Rb. Gelderland 19 oktober 2021, ECLI:NL:RBGEL:2021:5654; Rb. Midden-Nederland 28 september 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:4652; Rb. Zeeland-West-Brabant 20 augustus 2021, ECLI:NL:RBZWB:2021:4242; Rb. Midden-Nederland 8 juni 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:2376; Hof Den Haag 8 april 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:806; Rb. Midden-Nederland 3 mei 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:1786; Rb. Arnhem 4 december 2012, ECLI:NL:RBARN:2012:BY5393.

¹⁰ Churcher Clarke, A., & Spiliadis, A. (2019). 'Taking the lid off the box': The value of extended clinical assessment for adolescents presenting with gender identity difficulties. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 24(2), 338–352. <https://doi.org/10.1177/1359104518825288>

¹¹ de Vries, A. L. C., & Cohen-Kettenis, P. T. (2012). Clinical management of gender dysphoria in children and adolescents: The Dutch approach. *Journal of Homosexuality*, 59(3), 301–320. <https://doi.org/10.1080/00918369.2012.653300> (p307-310). Zie recentier ook: <https://www.volkskrant.nl/beter-leven/je-dochter-geeft-aan-dat-ze-een-jongen-wil-zijn-hoe-reageer-je~b26ebdd3/>

		goed functionerende jonge kinderen niet mee te gaan in de wens tot een volledige sociale transitie, omdat die een latere terugkeer tot het geboortegeslacht kan bemoeilijken, en om zo alle ontwikkelingsmogelijkheden open te houden. Een dergelijk advies van een hulpverlener zou opgevat kunnen worden als het onderdrukken van de genderidentiteit van het kind. Hier lijkt sprake van een ongewenst neveneffect van het wetsvoorstel. • Aanbeveling 8: waarborg dat ook andere BIG-geregistreerde zorgverleners dan medici niet onder de reikwijdte van deze strafbaarstelling vallen c.q. dat daarop uitdrukkelijk een exceptie van toepassing is. Kijk in dit verband ook naar andere rechtsstelsels, zoals naar de uitzondering in de Franse wettekst (voetnoot 5) of naar de ontwikkelingen in het VK. • De reikwijdte van art. 285ba lid 2 Sr is onduidelijk. - De MvT suggereert dat het gaat om volwassenen in een kwetsbare positie.¹² De strafbaarstelling heeft geen betrekking op volwassenen die vrijwillig een conversiehandeling ondergaan, wat recht doet aan de autonomie van volwassenen. Het is bovendien in overeenstemming met het breed gedragen uitgangspunt dat de Staat/strafwet zich moet onthouden van paternalisme. - Het maken van 'misbruik' in de zin van lid 2 kan verschillende vormen aannemen en doet niet per definitie af aan de (juridische) <i>vrijwilligheid</i> van de betrokken volwassene om een conversiehandeling te ondergaan. - Deze strafbaarstelling herbergt het risico dat bepaalde kwetsbare groepen categorisch worden uitgesloten van de mogelijkheid vrijwillig deel te nemen aan conversiehandelingen. - Initiatiefnemers verwijzen o.a. naar Duitsland, waar het verbod op conversiehandelingen alleen voor minderjarigen geldt (paragraaf 9 MvT). Zij melden dat in Duitsland juist voor deze afbakening is gekozen omdat men een robuuste wet wilde die in de rechtbank overeind zou blijven. Dat impliceert dat er een risico is dat een verbod dat ook is gericht op (kwetsbare) meerderjarigen niet overeind zou blijven voor de rechter, ook in Nederland. Daarop wordt niet ingegaan. • Art. 285ab lid 3 Sr stelt het in het openbaar aanbieden van conversiehandelingen aan (meerderjarige) personen strafbaar. Dit verbod verhoudt zich moeilijk met de opvatting dat meerderjarigen de vrijheid moeten hebben gebruik te maken van conversiehandelingen, zoals pastorale gesprekken (zie ook RvS). Het is bovendien onduidelijk welk rechtsgoed/rechtsbelang deze strafbaarstelling

¹² Hetgeen, anders dan initiatiefnemers lijken te vooronderstellen, wel een term is die terugkomt in WvSr, bijv. art. 273f Sr.

			beoogt te beschermen. De MvT refereert aan het 'discriminatoire karakter' van dit aanbieden (p. 21), wat meer past bij een uitingsdelict dan bij delicten tegen de persoonlijke vrijheid, waar art. 285ab deel van zou gaan uitmaken. • Aanbeveling 9: definieer welke meerderjarigen onder welke omstandigheden onder lid 2 vallen. • Aanbeveling 10: geef aan hoe de strafbaarstelling van conversiehandelingen t.a.v. deze meerderjarigen zich verhoudt tot het uitgangspunt dat de overheid zich zoveel mogelijk moet onthouden van paternalistisch optreden. Geef bovendien aan hoe kan worden voorkomen dat bepaalde (kwetsbare) groepen categorisch worden uitgesloten van de mogelijkheid vrijwillig deel te nemen aan conversiehandelingen.
Doelmatigheid In welke mate worden de prestaties en effecten van beleid tegen de laagst mogelijke inzet van (financiële) middelen en ongewenste neveneffecten bewerkstelligd? Of, in welke mate wordt met de inzet van een bepaalde hoeveelheid (financiële) middelen de maximale prestaties en effecten van beleid gerealiseerd tegen zo min mogelijk ongewenste neveneffecten?		• Op doelmatigheid wordt niet expliciet ingegaan, wel worden enkele baten en negatieve effecten van het voorstel in de MvT besproken/weersproken: - In de MvT wordt de subsidiariteit van het verbod aangehaald, waarbij wordt erkend dat een strafrechtelijk verbod geldt als <i>ultimum remedium</i>. Lichtere middelen volstaan niet, omdat het strafbaar te stellen gedrag dusdanig verwerpelijk en schadelijk is dat bijv. informatievoorziening of bestuursrechtelijke handhaving onvoldoende zwaar zijn. - Expliciet wordt genoemd dat de autonomie van volwassen personen blijft bestaan. Als zij vrijwillig conversiehandelingen willen ondergaan blijft dat mogelijk (p. 19). - Het risico dat conversiehandelingen 'ondergronds' gaan als deze strafbaar worden (neveneffect) wordt besproken (p. 30). - Strafbbaarstelling voorkomt een waterbedeffect, want aanbieders uit landen waar al een verbod op conversiehandelingen geldt zullen niet meer naar Nederland uitwijken (p. 30).	• Niet wordt onderbouwd <i>waarom</i> lichtere middelen niet zouden volstaan. Dat bepaald gedrag verwerpelijk is, betekent niet dat dan alleen een ultimatum remedium effectief is. Dit verhoudt zich slecht tot het uitgangspunt dat het strafrecht ultimatum remedium is. Een recent rapport van Regioplan en de Vrije Universiteit Amsterdam¹³ geeft een analyse van strafbaarstelling en andere relevante maatregelen. Waarom deze lichtere maatregelen niet geschikt zijn wordt in beperkte mate geadresseerd voor bestuursrechtelijke en privaatrechtelijke maatregelen. • Onduidelijk is waarop de initiatiefnemers de vrees voor het waterbedeffect baseren, mocht Nederland niet tot strafbaarstelling overgaan. • In Duitsland geldt naast een strafrechtelijke ook een bestuurlijke boeteregeling. Waarom werkt een bestuursrechtelijke boete in Duitsland mogelijk wel en in Nederland niet, zoals wordt gesteld in de MvT? • In de MvT (p.31/32) wordt verwezen naar landen waar geen specifieke strafbepaling is ingevoerd, maar wel beleidsmatige stappen zijn gezet en/of regels voor beroepsgroepen ingesteld. Of deze alternatieven ook zijn overwogen voor de Nederlandse situatie wordt uit de toelichting niet duidelijk. • Aanbeveling 11: onderbouw waarom verschillende alternatieven niet effectief (zouden) zijn, ook met het oog op praktijken in andere landen. • Een mogelijk ongewenst neveneffect van een verbod is dat dit dusdanige weerstand oproept dat het de bespreekbaarheid van seksuele gerichtheid en genderidentiteit in behoudende religieuze omgevingen vermindert. In deze omgevingen is sprake van geleidelijk toenemende openheid en acceptatie; een verbod kan een remmend effect hebben op deze positieve ontwikkeling.

¹³ [Verkenning van juridische en beleidsmatige interventies ter voorkoming en bestrijding van 'conversietherapie'](#)

			• Aanbeveling 12: overweeg additionele maatregelen – in het wetsvoorstel of door flankerend beleid – om te waarborgen dat een verbod de bespreekbaarheid en acceptatie van seksuele gerichtheid en genderidentiteit niet vermindert. • Aanbeveling 13: ga na welke van de alternatieve maatregelen, onderzocht door Regioplan en de VU, (voetnoot 13) onderdeel kunnen zijn van een breder pakket aan maatregelen om seksuele gerichtheid en genderidentiteit; de acceptatie van een verbod, en het verminderen van de negatieve gevolgen van conversiehandelingen bespreekbaar te houden.
Financiële gevolgen voor het Rijk Welke (positieve en negatieve) financiële gevolgen heeft het voorstel voor de rijksbegroting op korte en langere termijn?		• Van de verwachte financiële gevolgen voor het Rijk wordt melding gemaakt in paragraaf 10: Initiatiefnemers hebben van diverse organisaties in de strafrechtketen adviezen ontvangen. De politie, het OM en de rechtspraak maakten geen melding van verwachte financiële of administratieve lasten als gevolg van dit wetsvoorstel. De initiatiefnemers sluiten zich aan bij de verwachting van het OM dat dit wetsvoorstel niet zal leiden tot een groot aantal aangiften (p. 32 MvT).	• Op dit punt vanuit wetenschappelijk perspectief geen observaties of aanbevelingen.
Financiële gevolgen voor maatschappelijke sectoren en derden Welke financiële gevolgen heeft het voorstel voor maatschappelijke sectoren en derden (publiek/privaat, inclusief individuele burgers)?		• De MvT bevat hier geen specifieke informatie over.	• Op dit punt vanuit wetenschappelijk perspectief geen observaties of aanbevelingen.
Evaluatieparagraaf: leren, bijsturen, verantwoorden Hoe wordt het voorstel gemonitord (doelmatigheid, doeltreffendheid) en ingezet voor leren, bijsturen en verantwoorden?		• Artikel IV van het wetsvoorstel bepaalt dat binnen vijf jaar na inwerkingtreding geëvalueerd wordt op de doeltreffendheid en effecten van deze wet in praktijk. Er is geen evaluatieparagraaf waarin wordt aangegeven hoe dit wordt gemonitord.	• Er zijn weinig empirische gegevens over omvang en aard van het probleem van conversiehandelingen op het gebied van seksuele gerichtheid (zowel de mate van voorkomen als de mogelijke negatieve consequenties), en vrijwel geen gegevens over omvang en aard van conversiehandelingen m.b.t. genderidentiteit. Bovendien zijn de beschikbare gegevens niet afkomstig uit representatieve steekproeven. Door deze beperkingen is het bij voorbaat vrijwel onmogelijk om in de toekomst vast te stellen of strafbaarstelling heeft geleid tot een afname van het probleem (geen gedegen nulmeting). Bovendien is de acceptatie van homoseksualiteit in religieuze kringen ook de afgelopen vijftien jaar significant toegenomen.¹⁴ Zelfs wanneer een afname van conversiehandelingen empirisch vastgesteld zou kunnen worden, zou het nog steeds de vraag zijn in

¹⁴ <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2022/05/17/opvattingen-over-seksuele-en-genderdiversiteit-in-nederland-en-europa-2022>

			hoeverre dat door strafbaarstelling veroorzaakt is, of bijvoorbeeld door de verdere toename van de acceptatie van homoseksualiteit in religieuze kringen. • Aanbeveling 14: monitor meldingen/aangiften van dit delict en de afhandeling ervan, zoals technisch/beleidssepot, vervolging, vrijspraak, veroordeling etc. Monitor in dat verband ook de wijze waarop OM en rechtspraak acht slaan op grondrechten van de verdachte die bij een veroordeling in het geding kunnen komen. • Aanbeveling 15: herhaal over vijf jaar het empirisch onderzoek, met een grotere groep respondenten, waarbij specifiek gekeken wordt naar conversiehandelingen in dat tijdvak van vijf jaar.

Disclaimer: De Jonge Akademie, KNAW, NFU, NWO, TNO en UNL bemiddelen tussen parlementaire kennisvraag en wetenschappelijk kennisaanbod. De informatie in het kader van Parlement en Wetenschap is afkomstig van vooraanstaande wetenschappers, maar niet onderworpen aan peer review en niet door de wetenschapsorganisaties geverifieerd.